

Runeberg, Venäjän ystävä

Matti Klinge julkaisi Runebergin 200 -vuotispäivän juhlallisuuksiin teoksen, jossa hän käsittelee Runebergin poliittisuutta. Vesa Oittinen haastatteli professori Klingeä Runebergin suhteesta Venäjään.

Uudessa kirjassanne *Poliittinen Runeberg (WSOY)* – tai oikeastaan se on suomennos, sillä itse laaditte alkuperäisen käsikirjoituksen ruotsiksi – esitätte monessa suhteessa uuden ja mielenkiintoisen tulokunnan “kansallisorunoiijasta” ja hänen poliittisista mielipiteistään. Jo ensimmäinen luku “Nuori Runeberg ja venäläismielinen puolue” sijoittaa hänet arkkikiispa Tengströmin sukupiiriin...

MK: Sukulaisuussuhteet sinänsä ovat merkinneet paljon, vaikka niitä ei samalla tavalla jää jälkiä lähteisiin. Runeberg oli arkkikiispa Jacob Tengströmin veltjenpoika, mikä ei voinut olla vaikuttamatta hänen katsomuksiinsa ja uravalintoihinsa. Jo aikalaiset puhuivat Tengströmiä “klaanista”, ja heti tullessaan Turkuun opiskelemaan Runeberg sai tuta mitä se voi merkitä: arkkikiispan sukupiiriin kuulunut teologian professori A. J. Lagus kiinnitti tulevan runoilijan miltei siltä seisomalta tyttärensä kotioppettajaksi. Sen sijaan dekaanille, professori Fattenborgille, suorittamassaan ylioppilastutkinnossa Runeberg sai saman arvosanan kuin kaksi muuta kuulusteltavaa, vaikka hän oli tiedoiltaan heitä selvästi parempi. Syynä Fattenborgin nuivuuteen oli se, että hän kuului Tengströmejä vastustavaan Bonsdorffien ryhmään ja piti nuorta Runebergia siis “vasta-

puolen” miehenä.

Liittyminen arkkikiispan sukuun – myöhemminhän Runeberg meni naimisiinkin Fredrika Tengströmin kanssa – oli sikäli merkittävää, että Jacob Tengström edusti reaalioliittista linjaa suhteessa Venäjään. Siitä häntä arvosteltiin itse asiassa enemmän kuin väitetystä nepotismista. Katsottiin piispan menneen liian nopeasti keväällä 1808 voittajavallan puolelle. Heti venäläisten joukkojen saavuttua Turkuun piispa otti käsiinsä poliittisen johdon jopa maaherran ohitteen ja ylipuhui papiston siirtymään voittajan puolelle. Hänen tarkoituksenaan oli tietysti varmistaa se, että kansa voisi pitää luterilaisen uskontonsa sekä maanomistusoikeutensa.

Voiko siis sanoa, että Tengströmistä lähtee se Suomen “realistisen” idänpolitiikan linja, joka sitten jatkuu 1800-luvun lopun suomettelaisuutena ja myöhemmin Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikkana?

MK: Näin voi ilman muuta sanoa. Itse asiassa tuo linja alkaa jo 1700-luvun myssypoliitikoista. Arkkikiispa Tengström itse hän oli Anders Chydeniuksen sisarenpoika, ja Chydenius puolestaan oli myssy, ainakin Kustaa III:n vallankaappaukseen asti.

Eli arkkikiispa Tengströmin “reaalioliittinen puolue” oli myös Runebergin puolue?

MK: Tietysti mielessä. Näyttää siltä, että Tengströmin piiri määräsi Runebergin poliittista suuntautumista koko 1830-luvun, vasta 1840-luvulla alkaa kuvaan tulla muitakin sävyjä. Tuo tengströmiläinen linja oli konservatiivinen, mutta samalla siihen sisäl-

tyi ajatus suomalaisen kansakunnan luomisen välttämättömyydestä. Jälleenyhdistyminen Ruotsiin ei ollut mahdollista, toisaalta sulautuminen Venäjään ei ollut toivottavaa. Ratkaisuna oli suomalaisten “konstituoituminen” kansakunnaksi Venäjän keisarin suojeluksessa.

Oliko Runebergille ajateltu jokin osa tämän “tengströmiläisen” ohjelman toteuttamisessa?

MK: Sen ainakin voi sanoa, että arkkikiispa oli toivonut kansallisista aiheista kirjoittavan runoilijan ilmaantumista. Aluksi hän asetti toiveita Franzéniin, mutta tämä muutti Ruotsiin eikä ollut muutenkaan sopiva. Mitä kaivattiin, oli uuden suuriruhtinaskunnan virkamiehistön ja eliitin moraalikasvatusta tukeva kirjallisuus.

Käsittelette teoksessanne paljon Runebergin suhdetta Venäjän kirjallisuuteen. Millaiset edellytykset Runebergilla oli tähän – hän ei tainnut osata venäjää?

MK: Runebergin venäjätaidosta ei ole säilynyt dokumentteja. Ilmeisesti hän osasi kuitenkin ainakin aakkoset ja vähän kielen alkeita. Venäläiseen kirjallisuuden tutustumisessa oli Jakob Grotin välittäjänasema aivan keskeinen. Grot oli Venäjän kirjallisuuden professori Helsingin yliopistossa. Häntä oli suosittelut virkaan itse Žukovski, Venäjän silloin kuuluisin runoilija, ja Grot puolestaan oli tiiviissä yhteistyössä Puškinin hieman aiemmin perustaman *Sovremennik*-lehden kanssa, jossa hän julkaisi käännöksinä Runebergin runoja ja artikkeleita.

Grot pyrki aivan tietoisesti tutustuttamaan suomalaiset venäläiseen kulttuuriin ja hälventämään mahdollisia ennakkoluuloja. Runeberg ja Grot ystäväystyi-

vät, ja he tapailivat usein; esimerkiksi vuonna 1841 Grot vietti useita päiviä Runebergien luona Porvoossa. Venäläiseen kirjallisuuteen Runeberg tutustui Grotin välittämien saksannosten kautta, hän hankki esimerkiksi kokoelman Puškinin runoja saksaksi ja Koenig-nimisen kirjoittajan teoksen *Literarische Bilder aus Russland* (1837).

Puhutte paljon myös Žukovskista...

MK: Tähänastisessa tutkimuksessa ei ole muutamaa artikkelia lukuun ottamatta juurikaan huomioitu Runebergin suhdetta Vasili Žukovskiin. Hänhän oli kruununperijän pääopettaja ja silloin Venäjän kansallisorunoilijana pidetty, ja hänet vihittiin myös – tosin poissaolevana – filosofian kunniaohtoriksi Helsingin Aleksanterin-yliopiston 200-vuotisjuhlassa 1840. Grot piti Žukovskin ja Puškinin runoilijantyötä ohjelmallisena, ja sen on täytyntä olla keskeisesti esillä myös Runebergin ja Grotin seurustelussa. Ja olihan Žukovski muutenkin jo tunnettu Suomessa, *Åbo Tidningarissa* oli eräs hänen novellinsa ilmestynyt ruotsinnoksena niin varhain kuin 1829, Runeberg-puolisot puolestaan julkaisivat 1835 “Schukowskin” *Balladin* käännöksen.

Voi sanoa, että Runebergin ja Žukovskin runoilijankehityksessä on tiettyä rinnakkaisuutta. Žukovski oli nimenomaan patrioottinen runoilija, hän kirjoitti esimerkiksi tunnetun Borodinon taistelun muistorunon. Vastavasti Runeberg omaksui Suomen patrioottisen kansallisorunoilijan roolin, viimeistään 1846 alkaessaan kirjoittaa *Vänrikki Stoolin tarinoita*. Aivan kuten Borodinon voitolla oli venäläisille suuri merkitys juuri moraalisisessa mielessä, samoin *Vänrikin* tarinat käsittelevät Suomen sotaa moraaliselta kannalta. Myös Kulnevin hahmo lienee ainakin osaksi pe-

räisin Žukovskilta.

Entä *Nadeshda*, Runebergin “venäläinen” eepos? Käsittelette sitä kirjassanne kovin lyhyesti...

MK: Totta puhuen, Runeberg kirjoitti *Nadeshdan* aika nopeasti. Se oli hänellä yritys päästä kansainvälisesti tunnetuksi kirjailijaksi. Mutta melko pian *Nadeshdan* ilmestymisen jälkeen yleinen suhtautuminen Venäjään muuttui Euroopassa, tarkemmin sanottuna vuosien 1843-1844 paikkeilla. Radikalismi alkoi taas nostaa päätään 1830-luvun rauhallisemman kauden jälkeen. Aika vaati jotain uutta, ei enää korkealentoisia eepoksia, vaan jotain joka sisällöllisesti ja tyylillisesti vastaisi enemmän “yhteiskunnalliseen” haasteeseen. *Nadeshdan*, samoin kuin *Kuningas Fjalarin* edustama romanttinen suuntaus oli käymässä vanhanaikaiseksi.

Nadeshdassa Runeberg muuten näyttää käyttäneen yhtenä tärkeänä lähteenään erästä 1822 ilmestynyttä ruotsalaista anekdoottikokoelmaa ruhtinas Potjomkinista. Sitä ei aiempi tutkimus ole huomannut.

Viittaatte kirjassanne siihen, että Vänrikki Stoolin ta-

rinoiden kertojahahmon esikuva oli itse asiassa eräs aiemman, jo Kustaa III:n aikana käydyn sodan veteraani. Miksi oikeastaan Runeberg valitsi juuri vuoden 1808-1809 sodan kuvauksensa kohteeksi?

MK: Kyllä siihen oli hyvät syyt. Kustaan sota 1788-1790 oli hyökkäyssota. Sitä ei koettu legitimiin Ruotsissakaan, saati sitten Suomessa, jossa se johti Anjalan liittoon. Sen sijaan vuosien 1808-1809 sodan luonne oli sellainen, että se antoi mahdollisuuden käsitellä kipeää kysymystä – Suomen liittämistä Venäjään. Runeberg osoitti, että Suomea ei sittenkään luovutettu noin vain. Myöhemmin syntyneitä käsitettä käyttäkseni voisi sanoa, että Runeberg halusi esittää sodan tapahtumat “torjuntavoittona”. Oli näet olemassa tietty ristiriita siinä, miten maan eliitti piispa Tengströmin johdolla ja toisaalta kansa ottivat vastaan venäläiset valloittajat, ja Runeberg tasapainoili näiden kahden kannan välissä.

*Matti Klingeä haastatteli
12.3.2004 Vesa Oittinen*

IV VIEPÄ

Joensuussa pohdittiin Luoteis-Venäjän kehitystä ja asemaa

Lukuisa, noin 180 suomalaisen ja ulkomaisen tutkijan joukko koontui 11.-12. maaliskuuta vuotuisille Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuspäiville. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran järjestämät päivät olivat järjestyksessään neljännet. Päivien aiheena oli Luoteis-Venäjä: Venäjän reunalla, Euroopan reunalla? Aiheen valinnassa näkyi Joensuun yliopiston, tämänvuotisten päivien paikallisen isännän, Venäjä-tutkimuksen suuntautumi-

nen. Maantieteellisen rajauksen vastapainoksi päivien rungon muodostaneissa neljässä alustuksessa teemaan liittyviä kysymyksiä tarkasteltiin puolestaan varsin monipuolisesti eri tieteidен näkökulmista ja totuttuja näkemyksiä haastaenkin. Kuulijojensa esitelmät herättivät monia kysymyksiä ja kommentteja.

Professori Jukka Korpela (Joensuun yliopisto) tarkasteli esitelmässään Suomen ja Venäjän välisiä rajoja ja rajasetutia histo-